

THAO TÁC LẬP LUẬN BÌNH LUẬN

A – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS :

- Nắm được mục đích, yêu cầu và cách bình luận.
- Thấy được : học bình luận không chỉ là học một thao tác lập luận thông thường mà còn góp phần rèn luyện một phẩm chất mà con người hiện đại rất cần phải có.

B - NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I – NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

a) Chương trình Ngữ văn hiện hành coi bình luận là một thao tác. Nhưng có lẽ bình luận không nằm trong cùng một hệ thống với các thao tác như so sánh hay bác bỏ. Ngang bậc với bình luận phải là các thao tác giải thích, chứng minh, phân tích. Phải đặt bình luận vào hệ thống cùng với các thao tác giải thích, chứng minh, để khu biệt bình luận với giải thích, chứng minh, mới mong nắm được bản chất thật sự của thao tác lập luận này. Đấy chính là cách tiếp cận vấn đề của SGK.

b) Với không ít HS, thực hiện thao tác bình luận là một công việc mà các em cảm thấy rất khó, và rất ngại làm. Có nhiều nguyên nhân dẫn đến tình trạng đó.

Trước hết, nhiều HS còn chưa thấy được bình luận là một hoạt động có nguồn gốc từ chính cuộc sống. HS còn chưa nhận ra mối dây liên hệ giữa bình luận, như một công việc mà các em đang phải chật vật làm trong nhà trường, với bình luận, như một công việc mà các em vẫn thoải mái tiến hành khá thường xuyên và khá thành công trong thực tế. Vì thế, sự “bình luận” trong nhiều bài làm của HS mới trở nên gượng gạo, thiếu tự nhiên, thiếu nhiệt tình và sinh khí.

Rất cần cho HS thấy rằng, đánh giá và bàn bạc – tức là bình luận⁽¹⁾ – vốn là nhu cầu và là một hoạt động mà không ai không phải làm trong đời sống. Những bài học về bình luận trong nhà trường chẳng qua chỉ là sự phản ánh và nâng cao

---

(1) *Bình luận* : bàn và nhận định, đánh giá về một tình hình, một vấn đề nào đó. (Viện Ngôn ngữ học, *Từ điển tiếng Việt*, NXB Đà Nẵng – Trung tâm Từ điển học, 2002)

những gì đã có trong những công việc mà chính các em đã từng làm, đã biết làm và đang làm.

Mặt khác, người ta chỉ có thể bình luận, và bình luận thành công về những gì mà người ta quan tâm, am hiểu và có ý kiến của mình. “Có bột mới gột nên hồ”. Không một quy tắc nào cứu vãn nổi một bài bình luận mà ở đó, người làm văn buộc phải viết về một nội dung mà mình không biết, không có gì để bàn luận, không cần trao đổi ý kiến với ai, không muốn thiết tha thuyết phục ai. Do đó, dạy bình luận cũng đồng thời là dạy HS biết sống không thờ ơ, lạnh nhạt, biết quan tâm, quan sát và suy nghĩ về những gì đang diễn ra ở trường học và ở cuộc đời, để có nhận định, có ý kiến và có nhu cầu được bày tỏ, bảo vệ nhận định, ý kiến của mình trước những người xung quanh, và rộng hơn, trước xã hội.

2. Trọng tâm bài học

a) Về kiến thức :

- Mục đích, yêu cầu của thao tác lập luận bình luận.
- Những điểm khác nhau giữa bình luận với giải thích và chứng minh.
- Sự cần thiết của bình luận đối với con người trong thời đại hiện nay.
- Cách thức lập luận hợp lí, để công việc bình luận có thể đạt được hiệu quả thuyết phục cao.

b) Về kĩ năng :

- Đánh giá và bàn bạc về một hiện tượng (vấn đề) trong xã hội hoặc trong văn học.
- Trình bày sự đánh giá và bàn bạc ấy trong một bố cục hợp lí, chặt chẽ, mang đặc trưng bình luận, và bằng một lối diễn đạt trong sáng, nhiệt tình.

II – PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

a) Từ bản chất của nó, công việc bình luận đòi hỏi phải có sự gắn bó mật thiết, hữu cơ giữa kiến thức nhà trường và đời sống. Vì thế, GV cần phát huy tối đa nguyên tắc kết hợp lí luận và thực tế, không chỉ ở lĩnh vực lựa chọn chất liệu và nội dung giảng dạy mà cả ở cách sử dụng các phương pháp sư phạm nữa. Việc học tập của HS chắc chắn sẽ có hiệu quả cao hơn hẳn, nếu GV biết làm cho các em cảm thấy như đang được sống trong những tình huống có thật ở cuộc đời, đang tham gia bàn luận và đánh giá về một hiện tượng mà mình vẫn hằng quan tâm, trân trọng,...

b) Như đã nói, dạy bình luận là dạy một công việc mà HS ít nhiều đã biết, đã làm. Đây là cơ sở rất thuận lợi để GV tổ chức những hình thức học tập tích cực. Khai gợi vốn sống, vốn hiểu biết mà HS đã có, trải nghiệm, thảo luận, đặt HS vào tình huống có vấn đề và giải quyết vấn đề,... tất cả những biện pháp sư phạm ấy đều có thể tìm được ở đây những cơ hội tốt.

2. Tiến trình tổ chức dạy học

(1) Mục đích, yêu cầu của thao tác lập luận bình luận

GV có thể tiến hành bước dạy học này theo cách hướng dẫn HS thảo luận các câu hỏi ghi trong mục I – SGK. Khi sơ kết, GV cần làm cho HS thấy được :

– Bình luận cũng là một loại thao tác lập luận ; về mặt này, nó cũng giống với chứng minh và giải thích. Nhưng bình luận không nhằm mục đích làm cho người đọc (người nghe) hiểu rõ như giải thích hay tin là đúng, là có thật như chứng minh. Mục đích của bình luận là *đánh giá* và *bàn luận*. Đã gọi là đánh giá thì phải có sự xác định phải trái, hay dở, đúng sai. Cũng vậy, đã gọi là bàn luận thì phải có sự trao đổi ý kiến với người đối thoại.

– Không thể đánh giá và bàn luận với những ai còn chưa biết (hoặc không quan tâm, không có ý kiến) về điều cần bình luận, vì họ sẽ không thể nghe hoặc không muốn nghe ta. Cũng sẽ không ai nghe ta bình luận khi ý kiến của ta không khác gì với những ý kiến mà mọi người đều biết và đều nhất trí.

Vậy nhu cầu lập luận bình luận chỉ xuất hiện khi ai đó có ý kiến riêng về điều được nêu ra và thật lòng muốn thuyết phục mọi người nghe theo sự đánh giá, bàn luận của mình. Sự bình luận sẽ chỉ được coi là thành công khi các ý kiến đánh giá, bàn luận trong đó thực sự thuyết phục, lôi cuốn được người nghe (người đọc). Muốn thế thì người bình luận không thể không nắm vững cách tổ chức luận cứ, luận điểm nhằm đạt tới mục đích mà mình đã đặt ra khi quyết định tham gia bình luận ; nghĩa là không thể không nắm vững kĩ năng bình luận.

Có thể thấy rõ tất cả những nội dung trên khi xem xét kĩ đoạn trích *Xin lập khoa luật* của Nguyễn Trường Tộ theo các gợi ý trong *Ngữ văn 11*, tập một.

– Chúng ta đang sống trong một thời đại văn minh, dân chủ ; mọi người đều có quyền và có trách nhiệm tham gia giải quyết các vấn đề trong xã hội ; các quan điểm, ý kiến có tinh thần xây dựng đều được trân trọng và khuyến khích. Con người trong một thời đại như thế phải dám và phải có khả năng tham gia bình luận, để trở thành người có ích cho cuộc sống.

– GV có thể nói thêm : Hiểu theo tinh thần ấy thì lập luận bình luận là một hoạt động mà con người vẫn thường xuyên tiến hành ở cuộc đời. Có thể nói,

không một HS nào chưa từng nhiều lần lập luận bình luận và chưa từng có ít nhất một lần lập luận bình luận thành công. Những kinh nghiệm rút ra từ những lần lập luận bình luận trong cuộc sống ấy rất có ích cho việc tìm hiểu về văn bình luận ở nhà trường.

(2) Cách bình luận

GV có thể tổ chức tiến trình dạy học nội dung này theo một trong hai cách, hoặc phối hợp cả hai cách sau đây :

Cách 1 : Từ cụ thể (xem xét các ví dụ trong phần *Luyện tập* hoặc *Đọc thêm*) đến khái quát (rút ra những kết luận chung).

Cách 2 : Từ những suy luận hợp logic, rút ra giả thuyết, rồi kiểm chứng giả thuyết qua các ví dụ trong SGK, hoặc các dẫn chứng HS sưu tầm được.

Nhưng dù theo cách làm nào thì GV cũng phải làm cho HS hiểu rằng : Các luận điểm, luận cứ trong lập luận bình luận cần được sắp xếp sao cho sự đánh giá, bàn bạc của người bình luận có thể được tiếp nhận một cách dễ dàng và hứng thú, vì sự bình luận chỉ có ý nghĩa khi nó thực sự hướng tới người đọc (người nghe). Chẳng hạn như :

– Người đọc (người nghe) không thể tiếp nhận – và càng không thể tiếp nhận một cách hứng thú – những lời bình luận về một hiện tượng (vấn đề), một khi họ còn mơ hồ về chính cái hiện tượng (vấn đề) được đưa ra bình luận ấy. Vì thế, trước tiên, người bình luận nên trình bày một cách trung thực, đầy đủ, rõ ràng nhưng ngắn gọn về hiện tượng (vấn đề) mà ở đó, mình sẽ đem ra bàn luận cùng người đọc (người nghe). Không nên cố trình bày hiện tượng đời sống đó cốt cho phù hợp nhất với quan điểm của mình, vì việc làm ấy có thể khiến người đọc (người nghe) ngờ vực, cảm thấy sự bình luận không thật công bằng, không thật vô tư.

– Tiếp đó, người bình luận sẽ nêu ra và bảo vệ quan điểm của riêng mình theo một trong các cách : (1) đứng hẳn về một phía, ủng hộ phía mình cho là đúng và bác bỏ phía mà mình chắc chắn là sai ; (2) kết hợp những phần đúng và loại bỏ phần còn hạn chế của mỗi phía, để đi tới một sự đánh giá mà mình tin là thực sự công bằng, hợp lí ; (3) đưa ra một cách đánh giá của riêng mình, sau khi đã phân tích các quan điểm, ý kiến khác nhau về đề tài cần bình luận.

Việc lựa chọn cách làm nào trong ba cách kể trên phải xuất phát từ một, và chỉ một cơ sở duy nhất : cơ sở chân lí. Sau khi đã lựa chọn được một cách thức phù hợp với chân lí rồi thì nhiệm vụ của người bình luận là tìm cách thuyết phục người đọc (người nghe) đặt niềm tin vào sự đánh giá của mình.

– Khi tiếp tục luận bàn sâu rộng hơn, người bình luận có thể đề cập tới thái độ, hành động, cách giải quyết cần có trước hiện tượng vừa được nhận xét, đánh giá ; cũng có thể bày tỏ những cảm nhận, nghĩ suy mà mình đã rút ra khi liên hệ với thời đại, hoàn cảnh sống, lứa tuổi của mình và của người đang lắng nghe mình bình luận. Nhưng sự bàn luận còn có tầm vóc lớn hơn, có giá trị cao hơn nữa nếu người bình luận có thể bàn thêm về những ý nghĩa xa rộng, sâu sắc, và bất ngờ nữa, mà hiện tượng đời sống được bình luận có thể gợi ra (như lời bàn được nêu trong mục II.3 – SGK).

III – KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

Bài tập 1

Bình luận không phải là giải thích, không để chứng minh, cũng không phải là giải thích và chứng minh cộng lại. Sự khác nhau là ở mục đích. Mục đích của giải thích là giúp người nghe (người đọc) hiểu nhận định được nêu, còn mục đích của chứng minh là giúp họ tin rằng nhận định ấy là có căn cứ trong sự thật (hay lẽ phải). Sự giải thích, do đó, phải hướng về những người còn chưa hiểu, còn sự chứng minh lại hướng về những người còn chưa rõ, chưa tin. Trong khi ấy, mục đích cuối cùng của bình luận lại là giúp người nghe (người đọc) đánh giá hiện tượng (vấn đề) được chính xác, toàn diện, công bằng và bàn luận cùng họ về những ý nghĩa sâu rộng có thể rút ra từ hiện tượng (vấn đề) đó, bằng những ý kiến chặt chẽ, sắc sảo và mới mẻ của riêng mình. Xét về bản chất, lập luận bình luận là để dành cho những người đã biết, đã có ý kiến về một hiện tượng (vấn đề) nào đó, nhưng ý kiến của họ còn khác với ý kiến của người bình luận.

Vì thế, yêu cầu cao nhất của hoạt động bình luận không phải là dễ hiểu (đó là yêu cầu của giải thích), hay có nhiều dẫn chứng phong phú, đáng tin cậy (đó là yêu cầu của chứng minh). Trôi chảy, hấp dẫn, giàu nhiệt tình thuyết phục, giàu tính đấu tranh cho quan điểm, ý kiến đúng đắn, đó mới là những phẩm chất thích hợp với văn bình luận.